

Hans Urs von Balthasar

MICHAEL ALBUS

Michael Albus 1975-ben, néhány hónappal H. U. v. Balthasar hetvenedik születésnapja előtt készített beszélgetése a Herder Korrespondenzben jelent meg (30/2 [1978] 72–82), majd 2000-ben a Johannes Verlag a Zu seinem Werk című, Balthasar saját műveire reflektáló írásait összefoglaló kötetben újra megjelentette. Michael Albus Die Wahrheit ist Liebe. Zur Unterscheidung des Christlichen nach Hans Urs von Balthasar című könyve 1976-ban jelent meg a Herder kiadónál.

Számos jel mutat arra, hogy az élet értelmének kérdése egyre fontosabbá válik. A gondolkodó-kereső emberek — főként a fiatalok — ma gyorsabban és közvetlenebbül jutnak el ehhez a problémához. Már nem érik be azokkal a válaszokkal, amelyek pusztán logikai levezetések vagy pusztán koantitativ felmérések eredményeivel szolgálnak. Ebben a helyzetben különböző megoldási javaslatok bukkannak fel. A többi vallás mellett a kereszténység is egyike a lehetséges válaszoknak. — Ha egy gondolkodó-kereső ember ma megkérdezné Öntől, miért „éri meg”, hogy a buddhizmus, az iszlám, a zsidóság helyett a kereszténységet válassza, mit válaszolna neki?

Megpróbálok valóban „egészen röviden” válaszolni erre a hosszú kérdésre. Amúgy lehetőséget ad arra, hogy válaszom előtt egy rövid megjegyzést tegyek: a kereszténységnek nincs szüksége önálló apológiára. A kereszténység önmaga apológiája. Ha az ember a lehetőségekhez mérten képes megjeleníteni életében, a kereszténységnek szegülő kérdések maguktól választ nyernek. — A kérdésre térve: ami a létezés egészének értelmére vonatkozó kérdést illeti, a kereszténységen kívül végső soron csak két válasz létezik. Az egyik a vallás (vegyük konkrétan a buddhizmust, hiszen mára Nyugaton is megerősödött), a másik a marxizmus válasza. Mindkét szellemiség megpróbál kimenekülni a jelenből, amelyet értelmetlennek tart. Vagy vertikális irányba, felfelé-lefelé (evázió, elmerülés), vagy előre, az eljövendő messiási ország felé vetve magát. Ezzel szemben a vallás minden formáját, például a buddhizmust (hiszen a pogány vallások örökösei) a menekülés jellemzi. A világ nem azonos az Abszolútummal. Bármennyire szerette is a világot, végső soron még Platón is menekülni próbált belőle. A Korán — hiszen megemlítette az iszlámot — voltaképpen pusztán az Őszö-vetség, a zsidó szemmel olvasott Újszövetség és a pogányság sajátos keveréke, és ezért kétségkívül nem nyújt önálló megoldást. A felemelkedő és az előrelendülő menekülés keresztelési pontján áll Krisztus keresztje. És csak ezen a ponton jelenik meg pozitív és elfogadható valóságként az amúgy értelmetlen jelen, a létezés konkrét összefüggése — azért, mert Isten elfogadja. Jézus Krisztus keresztje „tisztá igen”, ahogy Pál mondja. És csakis Isten mondhatja ki ezt az „igen”-t, azzal, hogy a keresztre a feltámadással válaszol, amely már rejtve jelen volt benne. Ezért a kereszténység az egyetlen olyan világnézet, amely valóban elfogadja a világot. A többi vallás a konkrét léthelyzet kritikájából indul ki, vagyis

formájuk szerint kimerülnek a tagadás tagadásában, s ezért a „nem”, s végül a bűn mérgével vannak átitatva. Az azonban „megéri”, hogy szeressük azt a világot, amelyet Isten a halálig feszülve szeretetett.

Történelme során az egyház folytonosan magáévá tette az adott kor kultúráját, de saját eszközeivel maga is teremtett kultúrát. Milyen véleménye van az egyház — a kultúra mély-séges hiányában szenvedő — korunkra gyakorolt kulturális hatásáról? (Korunk állapotát amúgy éppen az egyház tükrözi, a „történelem háza”, ahogy Novalis nevezi a Heinrich von Ofterdingenben.)

Nem szükséges bizonygatni, hogy az egyház mint intézmény mély-séges válságban van. Bár szemmel láthatóan léteznek új törekvések, nem állítható, hogy az egyház — középpontjához tartva magát — megújult volna. Ráadásul számos vallási „fejlemény” inkább az egyháztól függetlenül éled fel, mintsem hogy az egyház terébe tartana. Lehetséges-e, hogy ebben a válságban közrehatnak a struktúrák is? Vagy egyszerűen „romlott korban” él-nénk?

Helyesen körvonalazta, hogy az egyház magáévá teszi a kultúrát. Az egyház például magába emeli, gondozza, átalakítja a filozófiát, és képes továbbadni olyan koroknak, amelyekben rossz sor jár rá. Az egyház felteszi és bizonyos módon meg is válaszolja a létezés értelmének kérdését. Úgy vélem, hogy ez a folyamat, a kultúra átalakulása az egyház terében (már ha az egyház élő és nem holt módon gyűjti magába a kultúrát) csakis etikai, vallási módon, csakis Krisztus követése révén valósítható meg. Csak a megélt követés, vagy ha úgy tetszik, az etikum révén fedhető fel a létezés értelme, úgy, hogy hitelesként és vonzóként mutatkozzék meg. Hogy ezután milyen kultúra bontakozik ki, azt talán nem is lehet meghatározni, a konkrét hely és idő mutatja csak meg, hogy inkább germán, román, dél- vagy észak-amerikai jellegű-e. Az egyházban minden kölcsönösen átszővi egymást. Ám a kultúra sajátja lényegítése során az egyházban minden kölcsönösen termékeny hatást is gyakorolhat egymásra. Akár a távol-keleti vagy az afrikai tartalmak is olyan új kovásszá lehetnek, amelynek a hatása például az Egyesült Államokban jelentkezik.

Engem személyesen szenvedélyesen foglalkoztatnak azok a dolgok, amelyeknek meg *kellene* lenniük az egyházban, nemkülönben az, hogyan lehet megvalósítani őket. Kevésbé érdekelnek a szétfolyó, széteső formák, bár sajnos ténylegesen léteznek. Csak részvétet tudok érezni azzal szemben, aki az egyházat pusztán „létesítménynek” tekinti, és dühödten nekiront a hivatalnak. Az intézmény megközelítéséhez időzzünk el röviden Goethénél, annál, amit az élő alakról mond. Az alak húsból és csontokból épül fel. Ön jól tudja, miért tanúsított Goethe oly nagy érdeklődést éppen a csontok iránt; miért érdekelte az állkőzti csont és a többi koponyacsont: a könnyecsont és a szájpadcson, a homlokcsont, az ékcsont, a sziklacsont stb. A csontok biztosítják az alak folytonosságát, és általuk képes egyenesen tartani magát. Hadd idézzem Goethe szavait: „A csonttan a pusztán érzéki emberi számára visszatetsző. Annak, aki valóban meg akarja ismerni a szerves természetet, nélkülözhetetlen. Annak pedig, aki eljutott a teljes ismeretre, igen kedves és végtelen értékű” — így fogalmaz az 1806-ban írt *Bildung der Erde*. Hivatal nélkül az egyház kocsonyás massa. Ha a Szentlelket kivonjuk az egyház élő krisztológiai alakjából — *aedificabo ecclesiam meam!* —, minden alaktalaná és kísértetiessé folyik szét. A hátramaradó csontváz akkor persze csörög-zörög. De kinek a hibája ez? Azé, aki az élő húst lefejtette a csontokról. A Pál által ala-

pított közösségeket az apostol szigorú és kérlelhetetlen jelenléte élteti. Gyakran eltűnök az, miért nem írt kommentárt Luther a második Korintusi levélhez. Hallgassa csak meg a levélnek ezeket a szavait: „Mert a mi [a hivatalviselő]k] harci fegyvereink nem test szerint valók, hanem Isten által erősek az erősségek lerombolására. Harcunkkal leromboljuk a terveket, és minden magasságot, amely Isten ismerete ellen fölemelkedik, és fogságba ejtünk minden értelmet, Krisztus iránt való engedelmisségre. Készek vagyunk megbüntetni minden engedetlenséget, mihelyt teljes lesz a ti engedelmisségetek.” Hadd kérdezzem meg akkor: csupa ásatagság lenne ez a levél, ami már egyáltalán nem érint bennünket (mondjuk, mert a pápának és a püspököknek már nincs akkora tekintélyük, mint az apostoloknak), vagy igenis fontosak lehetnek számunkra ezek a szavak? Újra csak sajnálni tudom azokat, akik nem tudnak különbséget tenni a Jézus által a tanítványokra ruházott lelki „teljhatalom” és a „testi” hatalom (lásd idézet) között, sem pedig ennek az egyházon belül teljességgel nélkülözhetetlen teljhatalomnak a helyes használata és a sajnálatos módon mindig is lehetséges torzulások között. Hivatal nélkül nincs dogma, nincsenek szentségek, nincs egyházfegyelem. Ki más oldozhat fel bűneim alól? Az biztos, hogy nem az, akit én magam vagy a közösség kijelöl erre a feladatra, mert akkor akár én is feloldozhatom saját magamat vagy kiszolgáltatatom magamnak az Eucharisztia szentségét. Nincs szent, aki ne tudta volna ezt, egyikük sem a hivatal megkerülésével jutott szentségre. A szentségre, ami oly csodálatos, önzetlen és reflektálatlan, s mégis személyes, megtestesült küldetéssel ruházta fel a szentet, s nem fokozza le valamiféle személytelen, a nirvána állapotára vágyakozó énné. A szent azonban nem is pusztán személyiség, amilyen például Luther volt. A szentek újra meg újra azt igazolják, hogy az egyház úgy igaz és helyes, ahogy van.

A mai ember számára azonban több okból is nehézséget jelent az egyház emez alakjának felfedezése. Sokszor egyszerűen nincsenek eszközei hozzá.

Itt valóban nehézségek jelentkeznek: láthatja-e még, megélheti-e még egyáltalán a technikai kor embere az egyháznak ezt az élő alakját? A szentségnek, a szépségnek, az isteninek, a dicsőségnek ezt a céltalan hiábavalóságát? Mert ez hozzátartozik a tökéletes alakhoz. A modern ember mindenütt csak célokat és struktúrákat lát, és nem érdekli más, csak az elért siker. Éppen ezért olyan reménytelen és megoldhatatlan minden vita például a szexualitásról — a célszerűség bűvöletében nem lehet értelmesen beszélni. Születésszabályozás, magzatelhajtás stb. Ha tévesen tesszük fel a kérdéseket, nem is juthatunk helyes válaszokra, függetlenül attól, miről is van szó. A szent megérti Isten szeretetének és a Fiú engedelmisségének a hiábavalóságát, és megérti, hogy nem célszerű az egyházi hivatal sem, amely mindenestől a Szentlélek ajándéka az emberiségnek. Persze ez az ajándék, a hivatal, mint mondtam, tévesen is felhasználható, csak úgy, mint minden más. Ne be-

széljünk most az egyház történelméről. De semmiféle torzulás nem teszi fölöslegessé a hivatalt.

1952-ben jelent meg Die Schleifung der Bastionen [A bástyák ledöntése] című könyve, azaz jóval a zsinat előtt. Ami az „egyház a mai világban” kérdését illeti, a zsinat álláspontjától ma már nem lehet elvonatkoztatni, bár sokan megpróbálkoznak vele. Beszélhetünk-e arról, hogy a II. Vatikáni zsinat valóban kellő fogadtatásra talált? Vagy pillanatszerűen inkább azzal foglalatostkodunk, hogy a zsinat eredményeinek történelmi jelentőségét könyveljük el, ahelyett, hogy valóra váltanánk őket az egyház életében? Más szavakkal: valóban ledöntötte-e az egyház a világgal szemben emelt bástyáit, vagy éppen igyekszik újra elsáncolni magát?

Ami a zsinatot illeti, végtelenül sok, véleményem szerint túl sok szöveget adott ki. A dokumentumok egészen eltérő tartalmúak, sok bennük az ismétlés, az egyes szövegek minősége nagyban eltér egymástól, van, ami egészen nagyszerű, és van, ami igencsak dilettáns, például a *Gaudium et Spes* egyes szakaszai. Mit is kellene magunkévá tennünk ebből egyáltalán? Úgy vélem, az igazán lényeges tartalmakat, azt, ami figyelmet követel magának, például a *Dei Verbum*ot, nemkülönben a *Lumen Gentium* lényeges állításait. — A mai helyzettel kapcsolatban azt kérdezi, hogy az egyház újra elsáncolja-e magát. Nem vagyok biztos benne. De az igaz, hogy az egyház elfeledkezett arról: csak úgy tehet eleget a misszió feladatának, ha belső magjára ügyel (*distinguer pour unir* — a megkülönböztetéseknek az egység kimutatását kell szolgálniuk). Hagyjuk most a bástyák képét, és vegyünk egy másikat. Kissé olyannak látom az egyházat, mint egy öntözőkanna, amelyen rés hasadt. Amikor a kertész a virágágyáshoz érkezik, hogy megöntözze, már semmi víz sincs a kannában. Az egyház nem ügyel eléggé a szántóföldbe rejtett kincsekre. Igaz, hogy sok mindent eladta, de vajon tényleg mindenét a kincsekre cserélte-e? A demokrácia jegyében alászállt a völgybe. De képes-e egyáltalán még arra, hogy ő legyen a hegyre épített város? Hány és hány keresztény küszködik kisebbségi érzéssel az egyház mai formája miatt — de hát képes-e hatni a történelemre egy sereg neurotikus? Papok, szerzetesek és világi intézmények egyre önértelemzésükért küzdenek. De hát hogyan tudnának bárkit is meggyőzni azok, akik önmagukkal sincsenek tisztában? Volt-e apostol, aki saját önértelemzéséért küzdött volna? Ez csak időpazarlás, és, ha valamit, hát ezt tekinthetjük elzárkózásnak a világ elől. A szenteken (ismételten csak rájuk tudok hivatkozni) nem hasad rés, noha minden pórusukon keresztül szétárasztják belső lényegüket. Gondoljon csak Foucauld-ra vagy Madeleine Delbrêlre, vagy másokra, akiket oly jól ismerünk. Az a fontos, hogy a szegény isteni szeretetről elmélkedve (és ezzel a szeretettel a zen-meditáció révén nem lehet találkozni) az imádság létformájában életre váltsuk a dogmát; a keresztény elmélkedésnek pedig ki kell terjednie a szegény egyház misztériumára is, amelyről a *Lumen Gentium* nyomban az első szakaszokban szót ejt. Azután cselekvő követésre van szükség, ez pedig legyen végérvényes, és nélkülözzön minden aggályoskodást, valósuljon meg úgy, ahogy Ignác mondja: „con grande animo y liberalidad”. És ha az ember egyszer már egészen a kereszténység szívében él, akkor — bástyák ide vagy oda — egyben egészen kint is lehet a világban.

Műveinek egyik fontos kérdése a szemlélődés és a cselekvés viszonya. Ez ma különösen fontos kérdés, hiszen szélsőséges jelenségek felbukkanásának lehetünk tanúi. Egyfelől ugyanis széles körökben elterjed a meditáció, elsősorban a távol-keleti misztika nagyjainak példájára, másfelől szinte aggasztóan harsány aktivizmus és pragmatizmus üti fel a fejét az egyházban. Ez természetesen az általános társadalmi fejlődést is tükrözi. Véleménye szerint melyek lennének a ma megfelelő keresztény spiritualitás lényeges jellemzői?

Szinte sóhajként tört ki Önből: „Akkor miért próbálnak ma oly sokan máshonnan életet méríteni?” Ezt a sóhajt kérdésként tenném fel most Önnek: mégis mi az oka ennek?

Pontosan írta le a spiritualitás visszas megkettőződését. Korábban már beszéltünk erről: a keleti meditációban az ember felfelé és lefelé menekül, a menekülés marxista stratégiája szerint előreveti magát. Különös módon gyakran egyazon emberen belül megtalálható mindkét magatartásforma. Ezzel szemben két dolgot kell leszögeznünk. Először is: amióta létezik az Evangélium, kétezer éve folyamatosan létezik keresztény meditáció vagy kontempláció vagy szemlélődés, és pedig a kinyilatkoztatás egyik belső és szerves dimenziójaként. Ki is állíthatná, hogy már kellőképpen áttekintette és magáévá tette a szegény isteni szeretet misztériumát? Sőt a saját hagyományunk jobb és gazdagabb tartalmakat rejt magában, mint a távol-keleti meditáció. Gondoljunk csak nagy teológusainkra, Irenaeustól Keresztes Jánosig vagy akár Foucauld-ig. A misztika minden formája és szintje itt áll előttünk. Akkor miért próbálnak ma oly sokan máshonnan életet méríteni? Ám a keresztény hagyományban minden eleve az önmagát ajándékozó Isten misztériumában gyökerezik, ezért a keresztény elmélkedés nem technika kérdése. Egyenesen ijesztő, hogy ma a szegény isteni szeretet szemlélését sok keresztény, köztük szerzetesek is merő technikává, jógagyakorlattá fokozzák le, és bár ebben megnyugvásra lelnek, és úgy érzik, gazdagodnak általa, lényegében csak a bírvágy mozgatja őket, amely Szent Pál szerint a legalapvetőbb bűn. És aki valóban a szemlélődés állapotába tud helyezkedni, az utána mintegy magától cselekedni is fog, de úgy, hogy nem bukik aktivizmusba, bár mindeztől föladja magát. Amit ön aktivizmusnak nevez, annak bizonyos félelem a forrása: félelem a szeretet szegénységétől, a keresztőtől. Aktivizmusával a keresztény attól próbál menekülni, amit pedig nem kerülhet el, attól, hogy áldozattá váljon, feláldozza magát. Ez a két pólus, a cselekvés és a szemlélődés a mindennapi életben természetesen elkülönül egymástól. Megvan az ideje a tiszta imádságnak és megvan az ideje a cselekvésként végzett habituális imádságnak. Ám a keresztény alapvető aktusa mindkét esetben ugyanaz. Az emberi teljesség kulcsa egészen egyszerű: nyitottnak kell lennünk a titokra, Isten rendelkezésére kell állnunk, készen kell állnunk a kegyelemre, arra, hogy újra és újra szükség van ránk, hogy feladatokat kell ellátnunk; akkor részesülök küldetésben, ha hagyom, hogy küldjenek.

A válasz egészen egyszerű. E visszas állapot oka az, hogy már nem ismerik és nem élik meg a hagyományt. Nagy szó, ha a felsorolt személyek közül igehirdetésében a világi papság akár csak egyet is fel tud ragyogtatni. Ha azután máshonnan kész és fogyasztható misztikát ajánlanak az embereknek, ráadásul ellazulási technikát kínálva munkával túlterhelt idegrendszerüknek, persze, hogy ehhez a forráshoz rohannak, ahelyett, hogy a keresztény misztériumból bontakoztatnák ki szemlélődésüket.

Görföl Tibor fordítása